

Zlatko Jurić – Martina Strugar

Odsjek za povijest umjetnosti, Uprava za zaštitu kulturne baštine,
 Filozofski fakultet u Zagrebu Konzervatorski odjel u Zagrebu

Karlo Vajda i Vjekoslav Bastl – detaljna regulacijska osnova i arhitektonski projekti tržnice na Dolcu u Zagrebu, 1925.–1927. godine

Izvorni znanstveni rad – *original scientific paper*

Predan 9. 9. 2009. – Prihvaćen 20. 10. 2009.

UDK: 711.4(497.5 Zagreb)“1925/1927”

Sažetak

U članku se prvi put prikazuje djelovanje ing. Karla Vajde i arhitekta Vjekoslava Bastla na izradi detaljne regulacijske osnove Dolca iz lipnja 1925., idejnog arhitektonskog projekta iz siječnja 1926. i glavnog arhitektonskog projekta iz svibnja–srpnja 1927. gradske tržnice u Zagrebu. Detaljna regulacijska osnova ing. Karla Vajde nastavlja se na ranije

regulacijske osnove Viktora Kovačića i Milana Lenucija za Dolac. Povratak i obnavljanje reducirane figuracije klasicizma Vjekoslava Bastla potpuno je sinkrono s djelovanjem suvremenih srednjoeuropskih arhitekata koji su školovani kod Otta Wagnera na Akademiji likovnih umjetnosti.

Cljučne riječi: *urbanizam, gradska tržnica, Zagreb, Dolac, Karlo Vajda, Vjekoslav Bastl*

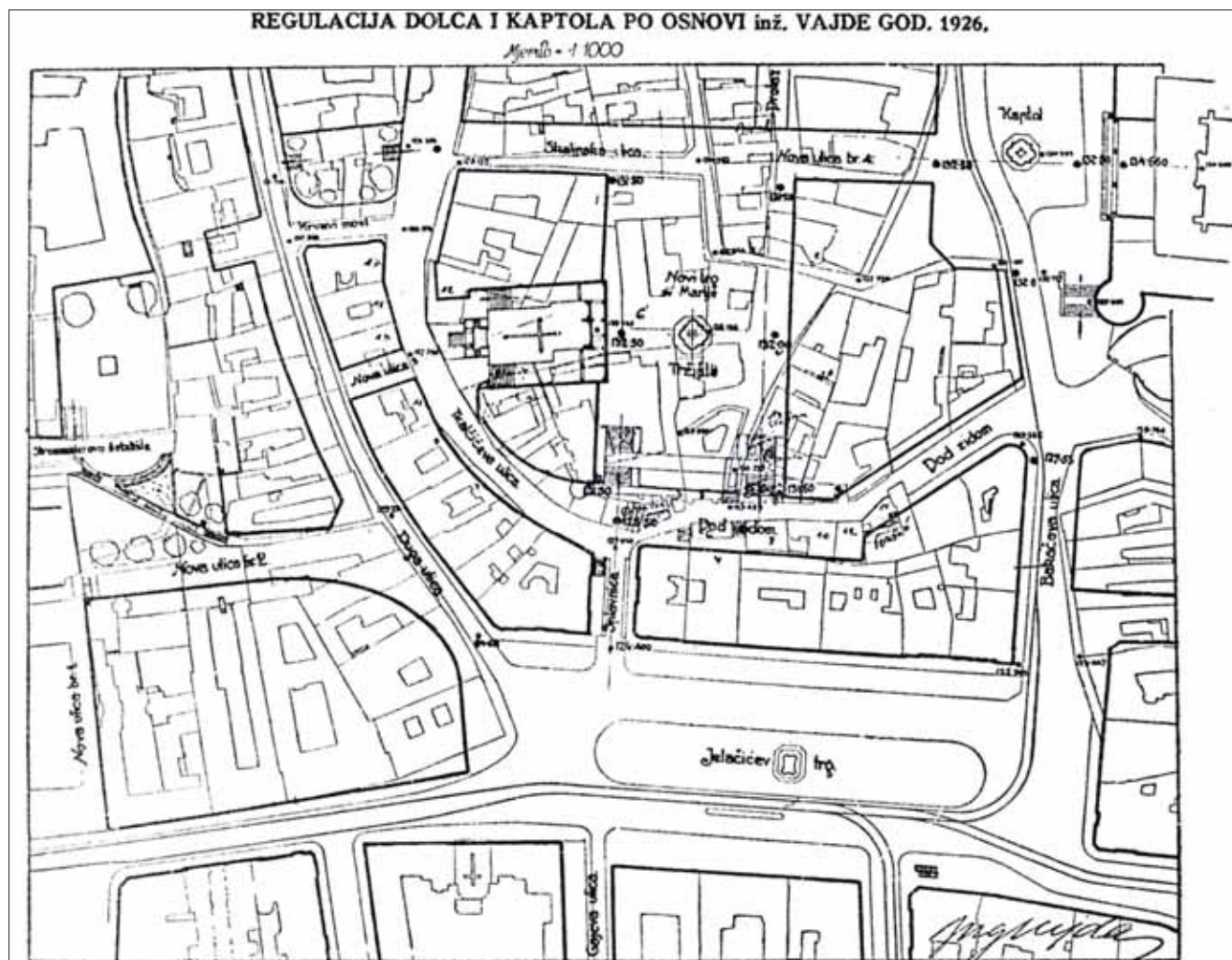
Uvod: 1908.–1924.

Dugotrajne rasprave o izboru mjesta za izgradnju gradske tržnice doživjele su finale 1908. godine, kad je raspisan natječaj za izradu regulacijske osnove Kaptola i okolice. Nakon osvajanja prve nagrade na natječaju i potpisanog ugovora s Gradskom općinom arhitekt Viktor Kovačić je, usprkos teškoj suradnji s gradonačelnikom arhitektom Janko Holjcem, u idućih desetak godina izradio pretprojekt regulacije Kaptola 17. svibnja 1910.; pretprojekt regulacije Dolca 2. prosinca 1911.; opširan dopis iz siječnja 1914. kojim je indirektno sudjelovao u anketi o regulaciji Kaptola. Sve je završilo pismom Gradskom poglavarstvu iz 1918., kojim su raskinute ugovorne obaveze između Viktora Kovačića i Gradske općine. U međuvremenu je šef Gradske građevnog ureda ing. Milan Lenuci izradio pretprojekt regulacije Dolca s otvorenim tržištem 15. svibnja 1911.; detaljnu regulacijsku osnovu Kaptola iz srpnja 1912. i opisni programski prijedlog regulacije Kaptola iz 1916. godine. Regulacijski prijedlozi Viktora Kovačića i Milana Lenucija isključivo su fragmentarno izvedeni. Iako nije bila izrađena i odobrena detaljna regulacijska osnova, Gradska općina je u čitavom razdoblju postupno provodila otkup i izvlašćivanje zemljišnih čestica i zgrada zbog izgradnje otvorene tržnice na Dolcu.¹

Tijekom 1918. godine Gradsko je zastupstvo pokušalo dogadaje pokrenuti iz mrtve točke i izabralo je gradske zastupnike Vjekoslava Heinzela, Janka Holjca, Slavka Batušića i Stjepana Korenića; potpresjednika Društva umjetnosti Rudolfa Valdeca; potpredsjednika Društva inženjera i arhitekata Edu Schoena; prof. Đuru Szaba; dr. Branka Šenou; upravitelja Gradskog građevnog odsjeka Matu Jurkovića i dva predstavnika Prvostolnoga kaptola zagrebačkog u posebni Odbor za regulaciju Kaptola i okolice.² U vremenu od 1918. do 1922. godine detaljna regulacijska osnova ipak nije izrađena, ali su izvlaštene nekretnine na Dolcu 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 14 i 15; u Tkalčićevoj 2; u ulici Pod zidom 1, 3, 5, 7, 9, 16 i 20 i na Kaptolu 2. Tijekom 1922. otkupljena je od privatnih vlasnika nekadašnja zgrada protonotara Plemića (Dolac 2).³ Sljedeće godine donesena je odluka o rušenju zgrada na Dolcu br. 1, 2, 3, 6 i 7.⁴

Karlo Vajda: Detaljna regulacijska osnova Dolca, lipanj 1925.

Tijekom 1924. Gradsko je zastupstvo promijenilo sastav Odbora za regulaciju Kaptola, Dolca i okolice. Gradonačelnik Vjekoslav Heinzel imenovan je za pročelnika Odbora, a

1. Karlo Vajda, Detaljna regulacijska osnova Dolca, lipanj 1925. (Jutarnji list, 18/1925, 6073, 14)
 Karlo Vajda, Detailed development plan for Dolac, June 1925 (Jutarnji list, 18/1925, 6073, 14)

članovima su imenovani predstojnik Gradskoga građevnog odsjeka Karlo Vajda, gradski zastupnici Slavko Batušić, Franjo Hrustić, Svetozar Rittig i Edo Schoen, te dva predstavnika Zagrebačkoga kaptola.⁵ Društvo za očuvanje historičkih spomenika Braće hrvatskog zmaja trebalo je imenovati dva predstavnika kao specijalne savjetnike. Odbor je trebao nadgledati tijek izrade i predložiti detaljnu regulacijsku osnovu na odobrenje Gradskom zastupstvu. Predstojnik Karlo Vajda i Gradski građevni odsjek izradili su detaljnu regulacijsku osnovu Dolca, koja je nakon prihvaćanja bila poslana na raspravu u Gradsko zastupstvo 26. lipnja 1925. godine.⁶ Ideja o otvorenom tržištu u središtu Dolca pojavljuje se u Lenucijevu pretprojektu regulacije Dolca iz svibnja 1911. i u pretprojektu regulacije Dolca iz prosinca 1911. Viktora Kovačića, a Karlo Vajda ju preuzima i razrađuje s prijedlogom velikog pravokutnog trga (sl. 1). Sjeverna je granica Skalinska ulica, a ulica Pod Zidom je južna granica novosnovane vanjske i unutrašnje tržnice, koje su bile zamišljene na dvije razine zbog postojeće visinske razlike između Dolca i novoregulirane ulice Pod Zidom.⁷

Vanjska bi se tržnica nalazila na novom trgu, koji je zadržao visinsku razinu visokog prizemlja starog Dolca. Ispod novog trga u niskom bi se prizemlju nalazila unutrašnja tržnica, gdje je visinska razina istovjetna s visinskom razinom ulice Pod Zidom – Splavnice – sjeverne strane Jelačićeva trga. Karlo Vajda predlaže daleko veću površinu otvorenog trga nego što su predlagali Milan Lenuci i Viktor Kovačić. Duž zapadne, sjeverne i istočne strane trga bili bi podignuti blokovi novih zgrada, a jedino bi bila sačuvana Crkva sv. Marije. Predviđena su opsežna rušenja izvlaštenih zgrada na Dolcu kao i proširivanja postojećih uličnih profila. Prislonjene zgrade uz stare zidine Kaptola na sjevernoj strani ulice Pod zidom trebalo je srušiti zbog omogućavanja pješачkog prilaza južnoj strani unutrašnje i vanjske tržnice. Zgrade na južnoj strani ulice Pod Zidom trebalo je srušiti i zatrpiti staro korito potoka Medveščaka zbog nove regulacije ulice Pod zidom i dovršavanja bloka zgrada na sjevernoj strani Trga bana Jelačića. Zgrade Popović (Trg bana Jelačića 4) i Rado (Trg bana Jelačića 5) definirale su sjevernu regulacijsku liniju trga i južnu regulacijsku liniju ulice Pod Zidom. Zgrada Gavella

(Trg bana Jelačića 6) bit će dograđena sa sjeverne strane na površini nekadašnjega korita potoka. Karlo Vajda preuzima od Viktora Kovačića promjenu smjera i skretanje prema sjeverozapadu ulice Pod Zidom, koje počinje približno kod središnje osi zgrade Kolmar (Trg bana Jelačića 7). Skretanjem uličnog pravca započinje uspon prema Bakačevoj ulici i otvoren je pogled prema Katedrali. Zgrada Kolmar će također dobiti sjevernu dogradnju u ulici Pod Zidom.

Tkalčićeva ulica (prije Potok) trebala je biti proširena djelomičnim rušenjem zgrada, ali bi zadržala zavojitu liniju. U uzdužnoj osi Crkve sv. Marije bila bi otvorena nova ulica, koja bi povezala Tkalčičevu i Radičevu (prije Dugu) ulicu. Iz Tkalčičeve bi se ulice pristupalo Crkvi sv. Marije pomoću vanjskog stubišta, koje se razdvaja na dva kraka s obje strane crkve i vodi do vanjske tržnice. Rješenje je preuzeto iz Kovačićeva natječajnog projekta iz 1908. godine. Crkva sv. Marije nalazila bi se u sredini zapadnoga građevnog bloka, koji bi bio omeđen vanjskom tržnicom na Dolcu – Tkalčičevom ulicom – Skalinskom ulicom. Sjeverna granica vanjske tržnice na Dolcu bila je Skalinska ulica, koju je trebalo proširiti rušenjem zgrada na sjevernoj strani i produžiti prema istoku sve do Kaptolskog trga. Na istočnoj strani vanjske tržnice nalazio se veliki građevni blok omeđen novom Skalinskom ulicom – Kaptolskim trgom – Bakačevom ulicom – ulicom Pod Zidom. Na vanjsku tržnicu glavni pristup sa sjevera bio je iz nove Skalinske ulice. U unutrašnju tržnicu ulazilo bi se s južne strane iz ulice Pod Zidom, a s dva vanjska stubišta uz zapadni i istočni blok zgrada pristupalo bi se vanjskoj tržnici.

U detaljnoj regulacijskoj osnovi bili su definirani uvjeti arhitektonske kompozicije budućih zgrada u zapadnom i istočnom građevnom bloku.⁸ Osnovni su model ugrađene stambeno-trgovačke zgrade, koje imaju skladišta u podrumu, trgovine za prodaju živežnih namirnica u prizemlju, a na gornjim katovima trgovačku i stambenu namjenu. Sve novogradnje moraju imati gornji rub glavnoga vijenca na visini od 22 metra od pločnika na jugoistočnom uglu stambeno-trgovačke zgrade Pongratz (Trg bana Jelačića 2, srušena 1937.). Nagib kosoga krova bio je propisan, a mansardni i ravni krovovi nisu bili dopušteni. Oblikovanje pročelja svih zgrada moralo je biti prvorazredne arhitektonske kvalitete, a »...pred istočnom frontom sv. Marije u duljini od 32 metra ima se izvesti od kamena umjetnički te arhitektonski prvorazredno dotjerano stupovlje (peristil)«. ⁹ Arhitektonsku kvalitetu pročelja novih zgrada trebao je ocjenjivati posebni odbor za prosuđivanje kvalitete pročelja pod predsjedanjem gradonačelnika Vjekoslava Heinzela i s članovima Slavkom Batušićem, Augustom Pisačićem, Edom Schoenom, Dragutinom Vajdom, Petrom Knollom i Đurom Szabom.

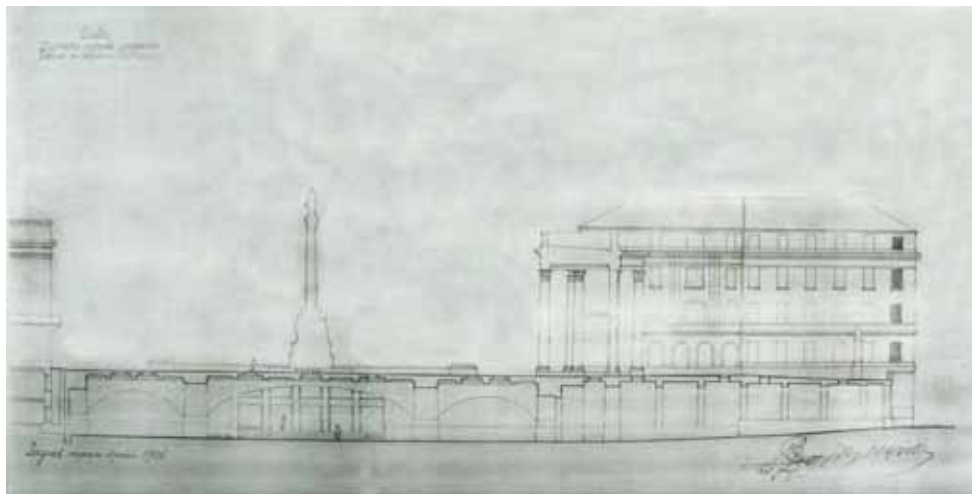
Detaljna regulacijska osnova Dolca izazvala je veliku raspravu na skupštini Gradskoga zastupstva 26. lipnja 1925. Zastupnici su osporavali predloženi troškovnik i predviđali su nekontrolirano povećanje ukupnih troškova zbog izrade umjetne rasvjete i ventilacije unutrašnje tržnice. Poseban je prigovor bio upućen na nemogućnost precizne kontrole troškova, što bi moglo uzrokovati dugotrajnu gradnju. Oko sudbine postojećih zgrada na Dolcu mišljenja su bila podijeljena. Jedan je dio zastupnika u raspravi podržavao

rušenja jer je odricao bilo kakvu arhitektonsku i ekonomsku vrijednost postojećim zgradama. Drugi je dio zastupnika naglašavao ambijentalnu i povijesnu vrijednost zgrada i nepravilnog uličnog profila na Dolcu.¹⁰ Edo Schoen bio je jedan od rijetkih arhitekata koji je još 1923. godine javno zahtijevao očuvanje starina i istupao protiv radikalnih rušenja i izgradnje tržnica na Dolcu.¹¹ Povremeni apeli za spas starog Dolca objavljeni su u dnevnim novinama i razvijali su svijest o potrebi očuvanja povijesnih zgrada pozivajući se na primjere iz velikih europskih gradova.¹² Nakon rasprave na skupštini Gradskoga zastupstva održanoj 26. lipnja 1925. godine odobrena je detaljna regulacijska osnova za Dolac i okolice, a Poglavarstvo je istovremeno užurbano nastavljalo otkup i rušenje preostalih zgrada na području predviđenom za izgradnju tržnice.¹³ Gradsko zastupstvo vrlo je brzo donijelo odluku o otkupu i rušenju zgrada u Tkalčičevoj ulici 2, 4, 6, 10, koje su bile prigradene uz zapadno krilo zgrade protonotara Plemića (Dolac 2).¹⁴ Započeli su radovi na rušenju zgrade protonotara Plemić, što je izazvalo negativnu reakciju zagovornika očuvanja starina. U prvoj fazi srušeno je zapadno krilo prema Tkalčičevoj ulici. U drugoj fazi, poslije požara u rujnu 1925., nastavljeno je rušenje preostalih dijelova zgrade do 8. listopada 1925.¹⁵

Vjekoslav Bastl – idejni arhitektonski projekt tržnice, siječanj 1926.

Nakon odobravanja detaljne regulacijske osnove Dolca došlo je do izrade idejnog arhitektonskog projekta tržnice i građevnih blokova, koji je bio neposredno povjeren arhitektu Vjekoslavu Bastlu. Komentari suvremenika upozoravali su na dva temeljna problema. Prvi je problem bio način izbora projektanta. Daleko bi bolje rješenje bilo da je zbog tehničke složenosti projekta i velikih financijskih troškova projektant bio izabran nakon raspisivanja javnog međunarodnog natječaja. Drugi je problem fokusiranje samo na parcijalnu regulaciju Dolca, a nužan je potpuno drugačiji pristup. Rezultati natječaja iz 1908. jasno su dokazali da područje Kaptola – Dolca – Tkalčičeve ulice – ulice Pod zidom – Bakačeve ulice – Vlaške treba cjelovito sagledati i regulirati.¹⁶ Idejni arhitektonski projekt nastaje od lipnja 1925. do siječnja 1926., a zajednički ga potpisuju arhitekt Vjekoslav Bastl i gradski građevni savjetnik Karlo Vajda.¹⁷

Na skupštini Gradskoga zastupstva 2. ožujka 1926. godine o projektu se vodila burna rasprava između gradonačelnika Vjekoslava Heinzela i arhitekta Ede Schoena, koji je podržao Klub arhitekata u negativnoj kritici načina vođenja i kvalitete projekta.¹⁸ Rasprava nije pretjerano utjecala na gradske zastupnike, koji su prihvatili idejni projekt i imenovali poseban odbor za uređenje tržnice na Dolcu s predsjednikom gradonačelnikom Vjekoslavom Heinzelom i članovima Slavkom Batušićem, Franjom Hrustićem, Ivanom Perišićem, Augustom Pisačićem, Edom Schoenom, Svetozarom Rittigom, Stjepanom Srkuljem, Šandorom Tabačnikom, Matom Jurkovićem, Karlom Vajdom, Vjekoslavom Bastlom i Hugom Ehrlichom. Odbor je imao definiran veliki opseg poslova jer

2. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Poprečni presjek tržnice u smjeru istok–zapad, siječanj 1926. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Cross section of the market place from east to west, January 1926 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark, 129, 130, 131)

4. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Perspektivni prikaz unutrašnje tržnice, siječanj 1926. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

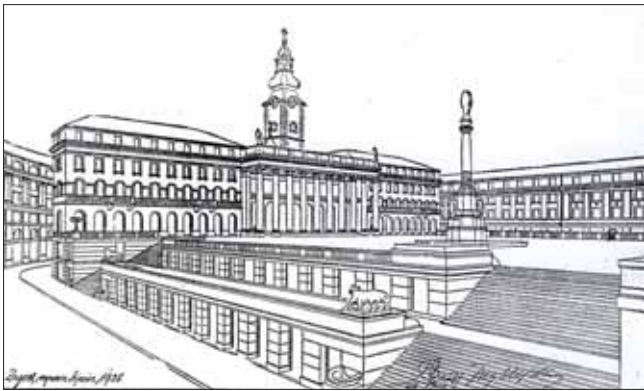
Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Perspective view of the interior of the marketplace, January 1926 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark 129, 130, 131)

je trebao odobriti izvedbeni projekt s troškovnikom i provesti natječaj za izbor izvođača pojedinih radova. Nakon rasprave u Gradskom zastupstvu i imenovanja odbora u ožujku 1926. Gradski građevni odsjek odobrio je početak izrade glavnog arhitektonskog projekta i troškovnika s posebnim naglaskom na prometno-tehničkim, arhitektonsko-estetskim i ekonomskim aspektima uređenja Dolca.¹⁹

Idejni arhitektonski projekt iz siječnja 1926. u velikoj je mjeri odredio budući izgled vanjske tržnice, iako je tijekom razrade glavnog projekta i izvedbe u nekoliko navrata došlo do odstupanja od detaljne regulacijske osnove Dolca iz lipnja 1925.²⁰ Projektom je bila predviđena izgradnja vanjske i unutrašnje tržnice. Visinska razina poda unutrašnje tržnice trebala je biti u razini s pločnikom na sjevernoj strani Trga bana Jelačića, dok je razina vanjske tržnice bila izjednačena s razinom pločnika na starom Dolcu. Postojeću visinsku razliku između dvije razine trebalo je riješiti velikim iskopom i izgradnjom poluukopane zgrade koja bi imala nisko i visoko prizemlje. U niskom prizemlju nalazila se unutrašnja tržnica, a na visokom prizemlju bila bi vanjska tržnica na Dolcu. Na sjecištu uzdužne osi Crkve sv. Marije i središnje osi sjever–jug vanjske tržnice trebao je biti postavljen kip sv. Marije (sl. 2). Sjeverna, istočna i zapadna strana pravokutnog trga vanjske tržnice bile bi omeđene novoizgrađenim zgradama arhitektonske kompozicije u duhu klasicizma 1920-ih godina. Problem se pojavio na zapadnoj strani trga na mjestu spoja s

Crkvom sv. Marije, koja prema procjeni Gradskog građevnog odsjeka nema arhitektonsku ni povijesnu vrijednost. Ipak se odustalo od rušenja jer se redovito održavalo bogoslužje. Postojeća orijentacija crkve s ulazom prema zapadu, a svetištem prema istoku otežavala je uklapanje crkve u novu regulaciju vanjske tržnice.

Jedan je prijedlog bio da se između svetišta i vanjske tržnice postavi kolonada (peristil) korintskih stupova u smjeru sjever–jug (sl. 3). Osnovni je cilj bio fizički razdvojiti sakralnu namjenu crkve od trgovačke namjene vanjske tržnice, ali istovremeno zadržati vizualnu povezanost. Unutrašnja tržnica u niskom prizemlju bila je zamišljena kao jedinstveni unutrašnji prostor, a primarna armiranobetonska nosiva konstrukcija sastojala se od ortogonalnog rastera masivnih stupova četvrtaste osnove i segmentnih lukova velikog raspona u tri polja u smjeru istok–zapad i šest polja u smjeru sjever–jug (sl. 4). Unutar jednog polja omeđenog lukovima nalazila se sekundarna konstrukcija armiranobetonskih greda pravokutnog presjeka u oba smjera. U pojedina pravokutna polja umjesto armiranobetonske stropne ploče umetnute su ostakljene površine kako bi se omogućio prodor dnevnog svjetla u unutrašnjost, ali svakako je bilo nužno uvođenje umjetne rasvjete i sustava ventilacije. U unutrašnjoj tržnici na sjevernoj strani prema Opatovini nalazio se međukat, gdje su bile predviđene hladnjače. Na južnom pročelju prema ulici Pod zidom postojeća visinska razlika između niskog

3. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Perspektivni pogled na zapadnu stranu novog trga s peristilom i crkvom sv. Marije, siječanj 1926. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Perspective view on the western side of the new square with peristyle and St Mary's, January 1926 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark 129, 130, 131)

5. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Perspektivni pogled iz Splavnice prema stubištu tržnice Dolac i Bartulićevoj kući, siječanj 1926. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Perspective view from Splavnica to the stairs of Dolac marketplace and the Bartulić Building, January 1926 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark 129, 130, 131)

prizemlja unutrašnje tržnice i visokog prizemlja vanjske tržnice omogućila je umetanje međukata, koji je poslužio kao vanjska terasa. U niskom prizemlju predviđeni su glavni ulazi u unutrašnju tržnicu iz ulice Pod zidom. Na južnom pročelju međukata nalazi se niz prozora za osvjtljavanje unutrašnje tržnice. Sa zapadne i istočne strane nalaze se jednokraka vanjska stubišta s podestom u visini međukata. Prilaz dostavnih vozila predviđen je s juga iz ulice Pod Zidom i sa sjevera iz Skalinske ulice. Predviđeni zapadni, sjeverni i istočni građevni blokovi novih zgrada bili su ujednačene

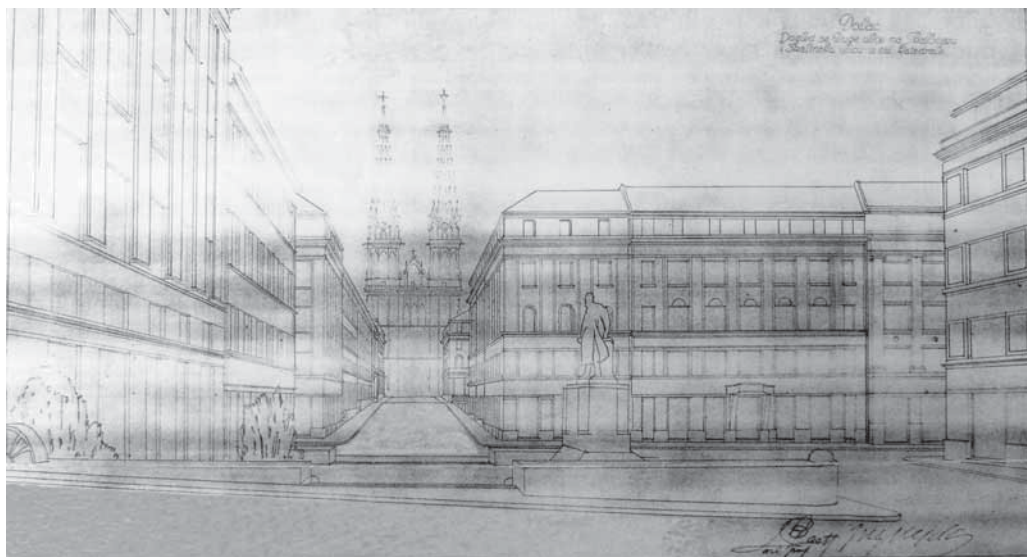

6. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Perspektivni pogled na raskrižje Radićeve ulice i novosnovane ulice paralelne s Ilicom, siječanj 1926. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Perspective view of the crossing of Radićeva and the newly founded street parallel with Ilica, January 1926 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark 129, 130, 131)

arhitektonske kompozicije na način klasicizma 1920-ih godina, što pokazuju perspektivne skice Splavnice s pogledom prema zapadnom vanjskom stubištu tržnice Dolac i zgradi Bartulić (sl. 5); raskrižja Radićeve ulice i novoosnovane ulice paralelne s Ilicom (sl. 6); pogled iz nove ulice prema Skalinskoj ulici s Katedralom u pozadini (sl. 7); pogled iz zamišljene nove ulice između Tkalčićeve i Radićeve ulice prema Crkvi sv. Marije (sl. 8); pogled na zapadnu stranu vanjske tržnice (sl. 3).

Izvedba čitave zamisli bila je predviđena u nekoliko vremenskih faza. U prvoj bi fazi bile izgrađene unutrašnja i vanjska tržnica na Dolcu s ograničenim troškovnikom od 7.600.000,0 dinara.²¹ Iznos arhitektonskoga honorara arhitekta Vjekoslava Bastla za izradu arhitektonskih projekata nije bio objavljen, a trebao ga je odrediti gradonačelnik Vjekoslav Heinzl. Dodatno je financijsko opterećenje bila izgradnja zamjenskih stanova na nekoliko lokacija, koji su trebali biti dodijeljeni stanarima zgrada srušenih do kraja 1926. godine na Dolcu.²² U drugoj bi fazi privatni vlasnici gradili zgrade u zapadnom građevnom bloku s kolonadom, zgrade na sjevernoj strani Skalinske ulice i zgrade u istočnom građevnom bloku. U prvoj fazi glavni investitor je Gradska općina, a u drugoj fazi investitori su privatni vlasnici. Upravo zahvaljujući privatnim investitorima započelo je paralelno djelovanje prve i druge faze izgradnje.

7. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Perspektivni pogled iz novozamišljene ulice prema Skalinskoj s katedralom u pozadini, siječanj 1926. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Perspective view from the newly conceived street towards Skalinska with the cathedral in the background, January 1926 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark 129, 130, 13)

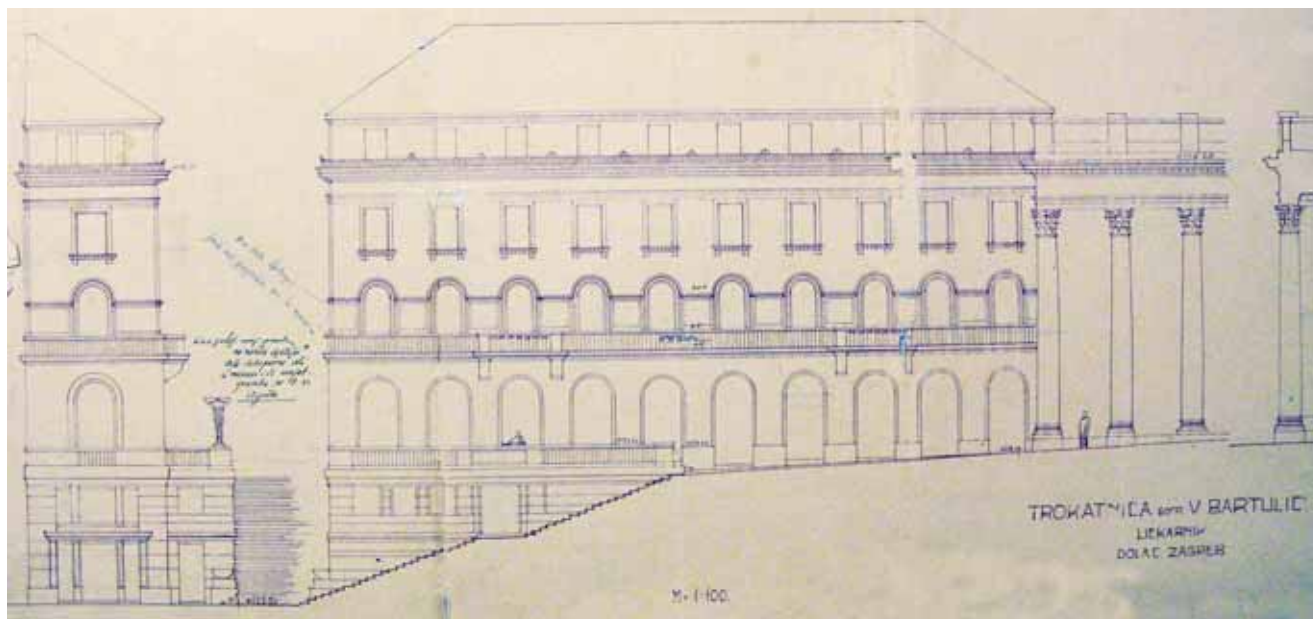
8. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Perspektivni pogled iz novoosnovane ulice prema Crkvi sv. Marije u Tkalčičevoj ulici, siječanj 1926. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Perspective view from the newly founded street onto St Mary's in Tkalčičeva Street, January 1926 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

Trgovačko-stambena zgrada Bartulić, 1926.–1927.

Prva novoizgrađena zgrada čitava kompleksa zamišljena u detaljnoj regulacijskoj osnovi iz lipnja 1925. bila je trgovačko-stambena zgrada Bartulić (Dolac 1/Tkalčičeva 2; 1926./27.) na jugozapadnom uglu vanjske tržnice i Tkalčičeve ulice. Zgrada se nalazila na mjestu nekadašnjih zgrada u Tkalčičevoj 2 i 4 i Dolac 2. Investitor ljekarnik Vladimir Bartulić do zemljišne je parcele došao zamjenom i kupnjom od Gradske općine.²³ Za uzvrat morao se obavezati na izgradnju trokatne zgrade s početkom radova u roku od mjesec dana nakon rušenja postojećih zgrada i dovršetak izgradnje do kraja 1926. godine.²⁴ Zgrada Bartulić trebala je započeti i odrediti izgradnju zapadne strane vanjske tržnice (sl. 9). Južno od Crkve sv. Marije nalazila se zgrada Bartulić, ispred crkve kolonada korintskih stupova, a sjeverno od Crkve sv. Marije zgrada koja bi volumenom i oblikovanjem bila istovjetna Bartulićevoj zgradi. Investitor Vladimir Bartulić naručio je od projektanta kompleksa tržnica arhitekta Vjekoslava Bastla izradu arhitektonskih nacrti trgovačko-stambene zgrade, koja je samo užim južnim pročeljem prema Tkalčičevoj ulici bila vidljiva u punoj visini od šest katova. Istočno pročelje prema vanjskoj tržnici ima nisko prizemlje, mezanin, visoko prizemlje i tri kata. Visina katova je varirala ovisno o namjeni.

U niskom prizemlju bile su trgovine; u mezaninu skladišta; u visokom prizemlju su kavane ili trgovine; na prvom katu je stan vlasnika i ured; drugi i treći kat su stambeni. Arhitekt Vjekoslav Bastl izradio je glavni arhitektonski projekt u kolovozu 1925. Građevna dozvola je zatražena 10. studenog 1925., a dodijeljena je 15. lipnja 1926.²⁵ Istovremeno sa zahtjevom za dodjelu građevne dozvole investitor Vladimir Bartulić zamolio je Gradsku općinu dozvolu za početak građevinskih radova.²⁶ Gradska općina je početak gradnje uvjetovala prethodnim rušenjem postojećih zgrada u Tkalčičevoj ulici 2, 4, 6 i u ulici Pod zidom 1.²⁷ Rušenje je potrajalo do travnja 1926., kada je započela gradnja, koja je izazvala velik interes javnosti i redovite komentare u dnevnim novinama. S obzirom na oblik parcele zgrada je

9. Vjekoslav Bastl, Nacrt pročelja trgovačko-stambene zgrade Bartulić – prva neodobrena varijanta, listopad 1925. (DAZ, GPZ, Tkalčićeva 2/Dolac 1)

Vjekoslav Bastl, Drawing of the elevation of the mixed used Bartulić Building – first, unapproved, version, October 1925 (DAZ, GPZ, Tkalčićeva 2/Dolac 1)

u početku imala nepravilan peterokutni tlocrt. Širina stranice gradilišta na sjeveru uz Crkvu sv. Marije iznosila je 18 metara; južna stranica uz ulicu Pod zidom bila je 7 metara, a istočna je stranica bila dužine 34 metra.²⁸ Ubrzo nakon početka radova vlasnik je u pregovorima s Gradskom općinom uspio još malo proširiti gradilište i rok završetka radova pomaknuti s prvobitnog kraja 1926. na kraj 1927. godine.²⁹ Zbog promjene i povećanja površine zemljišne parcele došlo je do promjene arhitektonskog projekta u rujnu 1926., što je odobreno 4. veljače 1927.³⁰

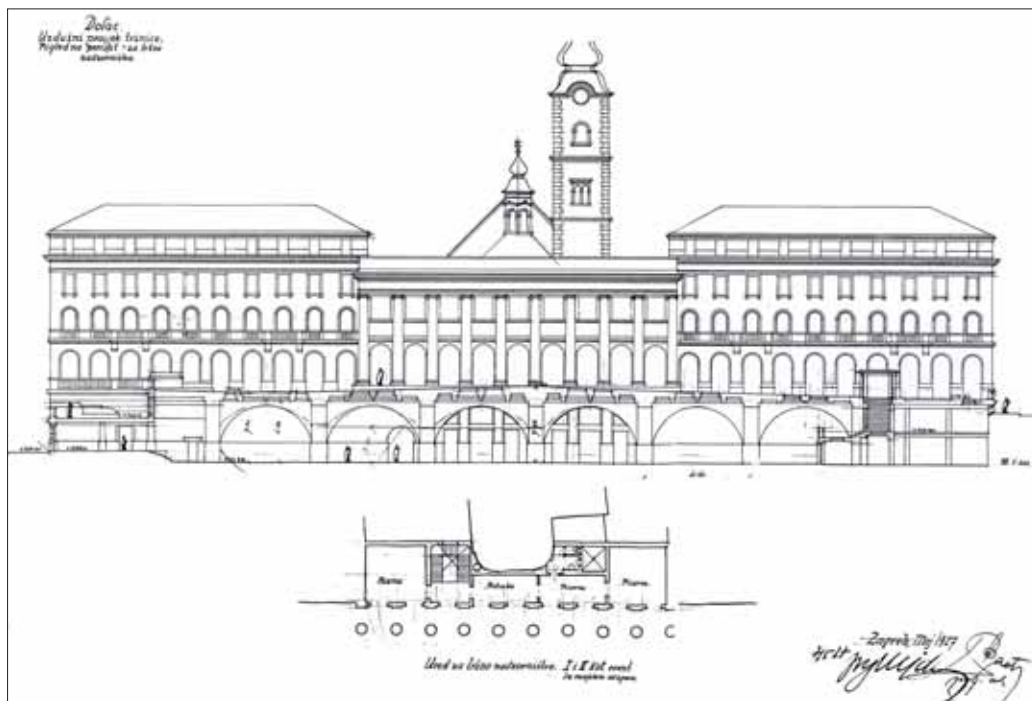
Tijekom izgradnje najviše je problema bilo s oblikovanjem istočnog pročelja zgrade prema vanjskoj tržnici na Dolcu. Prvobitni su arhitektonski nacrti istočnog pročelja iz listopada 1925. odbijeni, ne toliko zbog nekvalitetnog rješenja koliko zbog odugovlačenja s odlukom o promjenama i definitivnom uređenju središnjeg dijela zapadne strane vanjske tržnice. U nacrtima iz 1925. Bartulićeva se zgrada spaja s kolonadom, a na nacrtima pročelja odobrenima u listopadu 1927. sa zgradom Tržnog nadzorništva.³¹ Bartulićeva je najamna trgovačko-stambena zgrada značajna jer određuje i oblikuje zapadnu stranu trga s vanjskom tržnicom na Dolcu. Istovremeno je južnim dijelom prilagođena zavojitoj regulacijskoj liniji Tkalčićeve ulice. Zgrada je zajedno sa zapadnim vanjskim jednokrakim stubištem vidljiva kroz Splavnicu i na određeni je način prisutna na sjeverozapadnom dijelu Trga bana Jelačića. Kada je gradnja zgrade dovršena i 24. listopada 1927. godine odobrena uporabna dozvola, uspostavljeni su kriteriji za oblikovanje budućih okolnih zgrada u skladu s koncepcijom iz detaljne regulacijske osnove iz lipnja 1925. Gradska je općina pred sve buduće investitore postavljala zahtjev za usklađivanjem oblikovanja i kompozicije pročelja

sa zgradom Bartulić kako bi se postigao ujednačeni izgled trga s vanjskom tržnicom na Dolcu.

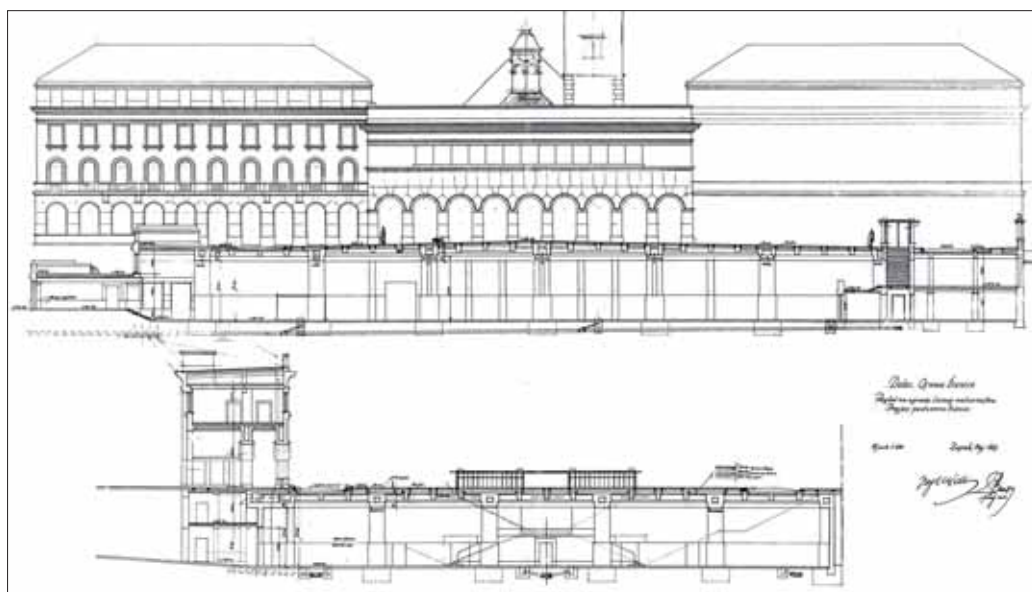
Vjekoslav Bastl – glavni arhitektonski projekt tržnice, svibanj–srpanj 1927.

Glavni arhitektonski projekt tržnice na Dolcu dovršen je od svibnja do srpnja 1927. godine. U njemu su prisutna određena odstupanja od idejnog arhitektonskog projekta iz siječnja 1926. godine. Bitne su se promjene dogodile na zapadnoj strani trga na spoju s Crkvom sv. Marije, jer je Građevinska direkcija još početkom 1926. negativno ocijenila zamisao s kolonadom korintskih stupova između svetišta i vanjske tržnice.³² Kolonada sa stupovima bila bi strano tijelo u prostoru jer ne postoji organska veza između kolonade, crkve, okolnih zgrada i vanjske tržnice. Građevinska direkcija zahtijevala je temeljitije proučavanje problema i pronalaženje boljeg rješenja. Odbor za uređenje Dolca odlučio je da se iza svetišta Crkve sv. Marije umjesto kolonade sa stupovima izvede nova zgrada, u koju bi se smjestilo Tržno nadzorništvo što je logično zbog blizine tržnice. Bitna je novost odstupanje od visine gornjega ruba pročelja i visine vijenca, koji su bili zadani detaljnom regulacijskom osnovom iz lipnja 1925. Zgrada bi bila niža od zgrade Bartulić (Dolac 1; 1926./7.) kako ne bi zatvorila pogled na svetište crkve.³³

Vjekoslav Bastl izradio je dva prijedloga za kompoziciju zgrada na zapadnoj strani vanjske tržnice.³⁴ U oba prijedloga zgrada Tržnog nadzorništva ima prizemlje i prvi kat. U prvoj je varijanti na određeni način zadržana izvorna ideja

10. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Uzdužni presjek unutrašnje tržnice u smjeru sjever–jug i nacrt pročelja zgrada na zapadnoj strani vanjske tržnice – prva neizvedena varijanta, svibanj 1927. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131) Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Longitudinal section of the interior of the marketplace from north to south and a drawing of the elevation of the buildings on the western side of the outside market – first, not built, version, May 1927 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark 129, 130, 131)

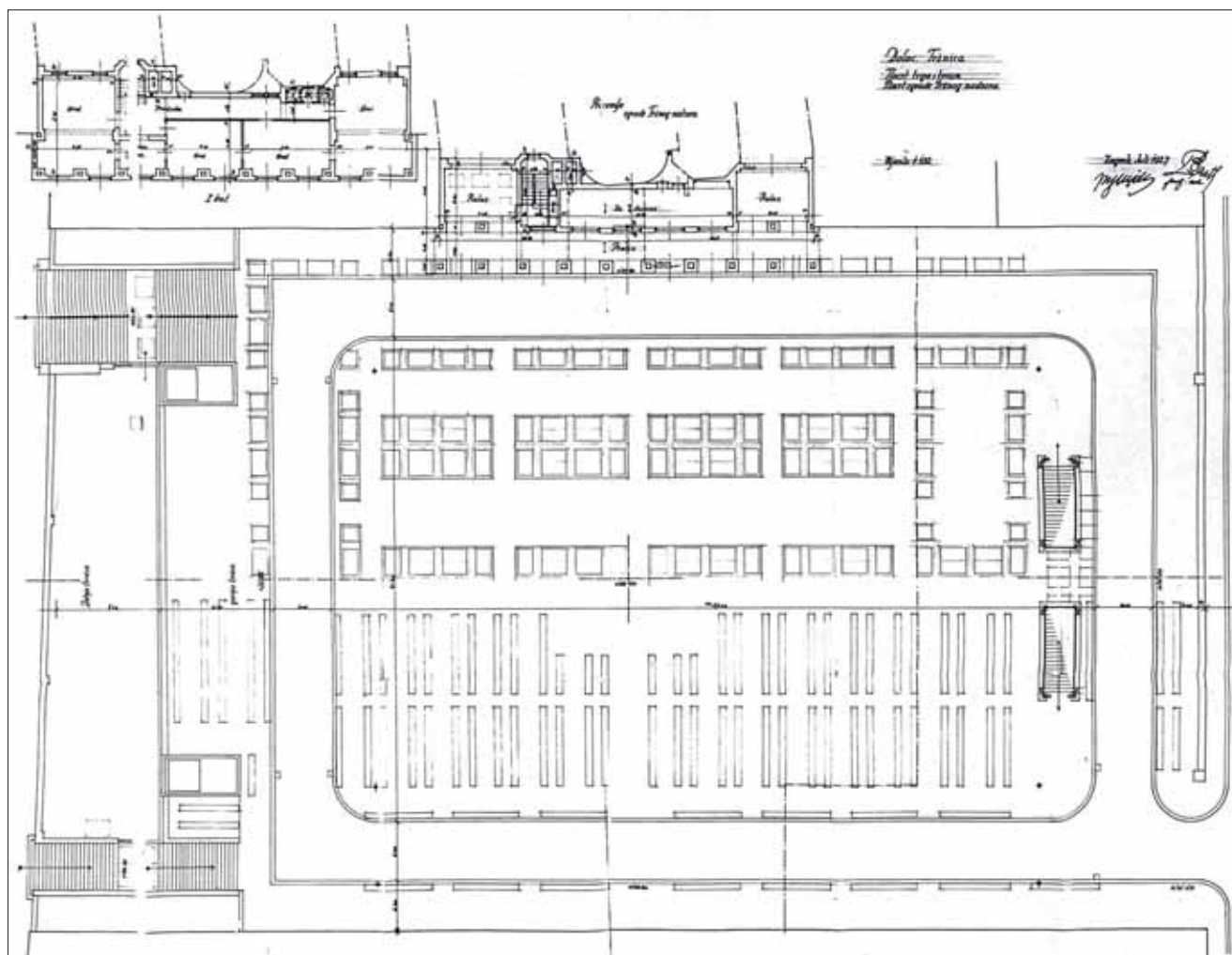

11. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Uzdužni presjek unutrašnje tržnice u smjeru sjever–jug i nacrt pročelja zgrada na zapadnoj strani vanjske tržnice – druga izvedena varijanta, svibanj 1927. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131) Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Longitudinal section of the interior of the marketplace from north to south and a drawing of the elevation of the buildings on the western side of the outside market – second and built version, May 1927 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark 129, 130, 131)

kolonade, koja je prisutna u jonskim stupovima u visini prizemlja i prvoga kata (sl. 10). Ritam arkada s polukružnim lukovima u prizemlju prate pravokutni prozori prvoga kata. Masivna entablatura zaključuje pročelje. Umjesto detaljnom regulacijskom osnovom predviđene visine i nagiba kosoga krova, predložena je izvedba ravnoga krova kako se ne bi onemogućio pogled na krov i zvonik Crkve sv. Marije. U drugoj varijanti istočnog pročelja zgrade Tržnog nadzorništva izostavljen je veliki red jonskih stupova i promijenjen je razmještaj prozora prvoga kata (sl. 11). Prozori teku u kontinuiranom nizu gotovo čitavom dužinom pročelja, a izostavljeni su jedino na uglovima. Prizemlje je rastvoreno arkadnim trijemom. Najveća je novost radikalna promjena

armiranobetonske nosive konstrukcije unutrašnje tržnice. Ortogonalni raster 3 x 6 polja zamijenjen je s 5 x 6 polja. Umjesto segmentnih lukova upotrijebljene su masivne horizontalne grede različita pravokutnog presjeka. Stupovi su zadržali pravokutnu osnovu, ali su dobili na visini. Druga je varijanta proglašena boljim rješenjem i odabrana je za izvedbu.³⁵

U svibnju 1927. Vjekoslav Bastl izradio je glavni arhitektonski projekt zgrade Tržnog nadzorništva, koja je imala prizemlje i prvi kat. Izduljeni tlocrt kata posljedica je uske površine između Crkve sv. Marije i vanjske tržnice. U prizemlju su se nalazila četiri manja lokala, a pročelje je rastvo-

12. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda, Tlocrt mezanina i visokog prizemlja vanjske tržnice i zgrade tržnog nadzorništva, srpanj 1927. (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, sign. 129, 130, 131)

Vjekoslav Bastl and Karlo Vajda, Plan of mezzanine and high ground floor of outside marketplace and building of the market superintendent's office, July 1927 (DAZ, GPZ, Tržnica Dolac, shelf mark 129, 130, 131)

reno arkadama s polukružnim lukovima. Na sjevernom i južnom kraju zgrade predviđeni su prolazni otvori prema vanjskom stubištu koje povezuje tržnicu s Tkalčićevom ulicom. Ulaz je iz južnog prolaza, a vodi do unutrašnjeg trokrakog stubišta. Na prvom katu nema hodnika, nego su nanizane prolazne uredske prostorije povezane vratima. Na sjednici Gradskoga građevnog odsjeka 17. svibnja 1927. raspravljalo se o organizaciji pješačke komunikacije južne strane vanjske tržnice prema ul. Pod zidom. Zapadno vanjsko jednokrako stubište s podestom povezivalo je ulicu Pod zidom, terasu na mezaninu i gornje prizemlje vanjske tržnice. Istočno vanjsko jednokrako stubište bilo je puno uže i povezivalo je terasu mezanina s vanjskom tržnicom.³⁶ Južno ulično pročelje s glavnim ulazom trebalo je u visini donjeg prizemlja biti obloženo bizečkim kamenom, dok bi se za obradu južnoga pročelja mezanina upotrijebio umjetni kamen i beton. Unutrašnja tržnica bila je potpuno ukopana sa zapadne, sjeverne i istočne strane i omeđena budućim i postojećim zgradama. Središnji dio južnoga pročelja u ulici

Pod Zidom imao je sedam ulaznih otvora, kojima se ulazilo u predvorje unutrašnje tržnice. Na sjevernoj strani vanjske tržnice nalazila su se istočno i zapadno jednokraka stubišta za spuštanje u donje prizemlje unutrašnje tržnice. Na sjednici su na osnovi odluka Odbora za regulaciju Dolca dogovorene određene bitne izmjene glavnog arhitektonskog projekta Vjekoslava Bastla.³⁷ Visinska razina poda donjega prizemlja unutrašnje tržnice nije smjela biti niža od razine ulice Pod zidom, već se morala izjednačiti s razinom sjeverne strane Trga bana Jelačića. Umjesto kolonade sa stupovima izvela bi se zgrada Tržnog nadzorništva. Zgrada bi u prizemlju imala prohodni trijem sjever–jug, a vertikalna komunikacija bila bi riješena pomoću dvokrakog stubišta s podestom.

Najveće su promjene na južnoj strani vanjske tržnice u pješačkoj komunikaciji iz ulice Pod zidom. Odustalo se od ideje samo zapadnog i vratilo se ponovo istočno vanjsko pristupno stubište, koje je povezivalo ulicu Pod Zidom i gornje prizemlje vanjske tržnice (sl. 12). Na sjevernoj strani vanjske tržnice jednokraka stubišta su natkrivena s dva

prizemna paviljona, koji imaju zajedničku ravnu nadstrešnicu. Uz stubišta je bila predviđena izvedba teretnih dizala. Na sjevernoj strani unutrašnje tržnice trebalo je umetnuti etažu mezanina. Osvjetljenje unutrašnje tržnice u donjem prizemlju bio je velik problem, što se namjeravalo riješiti ugradnjom pravokutnih okvira sa staklenim prizmama Luxfer u međukatnu konstrukciju. Definitivno je odobrena promjena armiranobetonske nosive konstrukcije od stupova – segmentnih lukova – ploča na stupove – horizontalne pravokutne grede – ploče.³⁸

Zaključak

U razdoblju od 1920. do 1927. gradonačelnik arhitekt Vjekoslav Heinzel sa suradnicima ing. Karlom Vajdom i arhitektom Vjekoslavom Bastlom vodio je izradu detaljne regulacijske osnove i arhitektonskih projekata gradske tržnice na Dolcu. Predstojnik Gradskoga građevnog ureda ing. Karlo Vajda izradio je detaljnu regulacijsku osnovu Dolca od 26. lipnja 1925. Ona je daleko više u duhu Stuebben–Baumeisterovih nego Sitte–Henricijevih teorija gradogradnje u povijesnim gradskim središtima.³⁹ Primarni planerski cilj bio je rješavanje svih prometnih i infrastrukturnih zahtjeva povezanih s funkcioniranjem suvremene gradske tržnice, kojima su potpuno podređene sve povijesne, topografske i ambijentalne vrijednosti Dolca. Preglednost planiranja i izvrsno primijenjeno prometno i komunalno inženjerstvo glavni su planerski cilj. U detaljnoj regulacijskoj osnovi Karla Vajde prisutni su planerski principi iz enciklopedijskog djela J. Stuebbena *Der Staedtebau*, koje je u tri izdanja od 1890. postalo standardni planerski priručnik u srednjoj Europi sve do 1920-ih godina.

Tijekom izrade idejnog i glavnog arhitektonskog projekta arhitekt Vjekoslav Bastl pokazuje specifičan ambivalentan pristup projektantskom procesu. U idejnom i glavnom projektu arhitektonske kompozicije tržnice arhitekt Vjekoslav Bastl primjenjuje najsuvremenije armiranobetonske nosive konstrukcije velikog raspona, koje su nužne zbog specifičnih zahtjeva namjene i brojnih instalacija. Kompozicija južnog ulaznog pročelja je racionalna posljedica primijenjene nosive konstrukcije. U idejnom je projektu kvalitetnije riješena zapadna strana s peristilom između Crkve sv. Marije i vanjske tržnice, jer se ipak razmišljalo o ambijentalnim vrijednostima prostora. Prijedlog smještaja zgrade Tržnoga nadzorništva koji se pojavljuje u glavnom projektu znači devastaciju crkve sv. Marije i okolnog prostora.

Istovremeno u projektima za zgradu Bartulić primjenjuje tradicionalnu tehnologiju građenja s nosivim zidovima pročelja i drvenim grednicima kao međukatnom konstrukcijom. U kompoziciji pročelja Vjekoslav Bastl nastavlja se na reduciranu figuraciju obnovljenog klasicizma koju uvodi Viktor Kovačić na zgradi DD »Slavex« (1920., Svačićev trg 13) i zgradi »DD za eksploataciju drva« (1922./3., Trg hrvatskih velikana 3).

Između dva svjetska rata u gradogradnji i zaštiti spomenika u Zagrebu u brojnim su neizvedenim prijedlozima regulacijskih osnova za Kaptol i izgradnjom tržnice u sklopu nedovršene regulacije Dolca još dugo bile prisutne podjele na pristaše Stuebben–Baumeisterove i Sitte–Henricijeve teorije, koje su poprimile značenje neupitnih konvencija. U međuvremenu se pojavila nova teorijska doktrina internacionalne moderne arhitekture s uvjerljivo najradikalnijim odnosom prema povijesnim gradskim središtima.

Bilješke

1 *Zapisnik skupštine ... držane 6. veljače 1911. godine*, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1911., Zagreb, str. 17/čl. 41 (br. 4164/IV-1911.).

2 *Zapisnik skupštine ... držane 30. prosinca 1918. godine*, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1918., Zagreb, str. 122/čl. 261 (br. 58557-XII-A-1918.).

3 *Zapisnik skupštine ... držane 3. travnja 1922. godine*, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1922., Zagreb, str. 48/čl. 91 (br. 19635-1-1922.).

4 *Zapisnik skupštine ... držane 8. listopada 1923. godine*, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1923., Zagreb, str. 87/čl. 200.VI.4 (br. 40381-I-1923.).

5 a) O regulaciji Kaptola i Dolca pisali su (izbor): FRANJO BUNTAK, Župna crkva sv. Marije na Dolcu, u: *Vjesnik Hrvatskog arheološkog*

društva, NS 18 (1935.), 23–25; LELJA DOBRONIĆ, Zagrebački Kaptol i gornji grad nekad i danas, Zagreb, 1988., 21–22/93–115; ISTA, Biskupski i kaptolski Zagreb, Zagreb, 1991a, 73–80, 211–219, 256–259; ISTA, Zagrebačka biskupska tvrđa, Zagreb, 1991b, 15–57; MILJENKA FISCHER, OLGA MARUŠEVSKI, Trg Republike – idejni projekt uređenja, Trg bana Jelačića, dokumentacija Konzervatorskog odjela u Zagrebu, ZG-61/3, Zagreb, (1981.); CORNELIUS GURLITT, Osnivanje gradova, Zagreb, 1909., 1–16; ZLATKO JURIĆ, Zaštita spomenika u teorijama gradogradnje u srednjoj Europi 1870.–1918., u: *Prostor*, 12 (2004.), 1–15; ISTI, Viktor Kovačić – prilog u regulaciju Kaptola, 1908., u: *Prostor*, 13 (2005.), 23–38; SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, Urbanističke zamisli Viktora Kovačića, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 24 (2000.), 93–112; VIKTOR KOVAČIĆ, Osnova za preuđezbu Kaptola i okolice u Zagrebu, Zagreb, 1908., 1–15; ALEKSANDER LASLO, DARJA RADOVIĆ-MAHEČIĆ, Viktor Kovačić – promotor hrvatske moderne arhitekture, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 21 (1997.), 142–165; EMILIJE LASZOWSKI, Plemićeva kuća u Zagrebu – nekrolog porušenoj kući na Dolcu br. 2, u: *Stari i novi Zagreb*, Zagreb, 1925., 22–32; OLGA MARUŠEVSKI, Iso Kršnjavi kao graditelj, Zagreb, 1986., 233–236; AKOS MORAVANSZKY,

Competing Visions – Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture 1867–1918, Cambridge–Massachusetts–London–England, 1998., 235; TOMISLAV PREMERL, Zagreb, grad moderne arhitekture, Zagreb, 2003., 55; EDO ŠEN, Arhitekt Viktor Kovačić – mapa – monografija, Zagreb, 1927., 5.

b) MARTINA STRUGAR, *Regulacija Dolca u Zagrebu 1880–1940 godine*, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, neobjavljeni magistarski rad, 2008., 1–380.

c) *Zapisnik skupštine ... držane 9. listopada 1924. godine.*, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1924., Zagreb, str. 18/čl. 227 (br. 69453-XII-A-1924.).

6
Zapisnik skupštine ... držane 26. lipnja 1925. godine, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1925., Zagreb, str. 48/čl. 80 (br. 48722-XIIA-1925.).

7
U arhivskim dokumentima i suvremenoj periodici upotrebljavaju se pojmovi otvoreno tržište na trgu i tržnica za prostore u podzemlju. U nastavku teksta će se: a) za otvoreno tržište na trgu (visoko prizemlje) upotrebljavati naziv vanjska tržnica; b) za tržnicu u podzemlju (nisko prizemlje) upotrebljavat će se naziv unutrašnja tržnica.

8
Isto kao bilj. 6.

9
Isto kao bilj. 6.

10
Dolac, u: *Jutarnji list*, 14 (1925.), 4894, 4.

11
Isto kao bilj. 4, str. 112/čl. 264. III. 1.

12
Proširenje tržišta na Dolcu, u: *Jutarnji list*, 13 (1924.), 4375, 4.

13
Isto kao bilj. 6.

14
a) *Zapisnik skupštine ... držane 5. listopada 1925. godine*, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1925., Zagreb, str. 69/čl. 127/II-1 (br. 70.201-I-1925., br. 48.075-I-1925.).

b) Rušenje na Dolcu, u: *Jutarnji list*, Zagreb, 14 (1925.), 4878, 10.

15
a) Regulacija Dolca i Kaptola, u: *Jutarnji list*, 14 (1925.), 4699, 3.

b) Rušenje na Dolcu, u: *Jutarnji list*, 14 (1925.), 4898, 8.

16
Regulacija Zagreba, u: *Svijet*, 2 (1927.), 11, 217–219.

17
Državni arhiv u Zagrebu (dalje DAZ), Gradsko poglavarstvo Zagreb (dalje GPZ), Građevni odjel (dalje GO), sign. 129, 130, 131, Dolac, *Skice nastale u siječnju 1926.*, sign. *Vjekoslav Bastl*.

18
Zapisnik skupštine ... držane 2. ožujka 1926. godine, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1926., Zagreb, str. 16/čl. 20 (br. 18.709-XII-A-1926.).

19
Isto kao bilj. 18.

20
DAZ, GPZ, GO, sign. 129, 130, 131, Tržnica Dolac, *Nacrti tržnice na Dolcu*, siječanj 1926.

21
Isto kao bilj. 18.

22
Za izvedbu regulacijske osnove i arhitektonskog projekta trebalo je još otkupiti i srušiti zgrade u ulici Pod Zidom 1, Tkalčicevoj ulici 4, 6, Dolac 1, 10, 12, 15.

23
Isto kao bilj. 6, str. 41/čl. 45a (br. 26.891-I-1925.).

24
Isto kao bilj. 14, str. 69/čl. 128 (br. 58.862-I-1925.).

25
DAZ, GPZ, GO, Tkalčičeva 2/Dolac 1, *Građevna dozvola od 15.6.1926.* (br. 87.195/XII-A).

26
DAZ, GPZ, GO, Tkalčičeva 2/Dolac 1, *Molba V. Bartulića od 27. 10. 1925.* (br. 87195-XIIa-1925.).

27
Zapisnik skupštine ... držane 2. ožujka 1926. godine, Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1926., Zagreb, str. 14/čl. 14 (br. 97730-I-1925.).

28
Interesantna novogradnja, u: *Jutarnji list*, 15 (1926.), 5179, 5.

29
Zapisnik skupštine ... držane 11. listopada 1926. godine., Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1926., Zagreb, str. 112/čl. 246.

30
DAZ, GPZ, GO, Tkalčičeva 2/Dolac 1, *Promjenbeni nacrti nastali u rujnu 1926.*

31
DAZ, GPZ, GO, Tkalčičeva 2/Dolac 1, *Nacrt od 24. 10. 1927.* (br. 80.397-XIIa-1927.).

32
DAZ, GPZ, GO, sign. 129, 130, 131, 1926., Tržnica Dolac, Dopis Građevinske direkcije (br. 649–1926) u prilogu akta kojim veliki župan zagrebačke oblasti 10. 2. 1926. godine (br. 10.211-1926) odobrava predloženu regulatornu osnovu za predio oko Crkve sv. Marije).

33
DAZ, GPZ, GO, sign. 129, 130, 131, 1927., Tržnica Dolac, Izvještaj gradskog građevnog odsjeka o izgradnji tržnice na Dolcu od 15. 4. 1929., 1–17, Zaključci Odbora za regulaciju Dolca od 14. svibnja 1927.

34
DAZ, GPZ, GO, sign. 129, Tržnica Dolac, Dolac – uzdužni prosjek tržnice, Pogled na peristil, Dolac – osnova tržnice, Pogled na zgradu tržnog nadzorništva, Prosjeci podzemne tržnice; svibanj 1927.

35
DAZ, GPZ, GO, sign. 129, 130, 131, Tržnica Dolac, Izvještaj o izgradnji tržnice na Dolcu od 15. 4. 1929., 1–17, Zaključak Odbora za Dolac od 9. lipnja 1927.

36
DAZ, GPZ, GO, sign. 129, 130, 131, 1927., Tržnica Dolac, Izvještaj gradskog građevnog odsjeka o izgradnji tržnice na Dolcu od

15. 4. 1929., 1–17, Zaključci Odbora za regulaciju Dolca od 14. svibnja 1927.

37

Pred definitivnim uređenjem Dolca, u: *Jutarnji list*, 16 (1927.), 5487, 7.

38

Isto kao bilj. 36.

39

Detaljnije o Stuebben-Baumeisterovim i Sitte-Henricijevim teorijama vidi: ZLATKO JURIĆ, Zaštita spomenika u teorijama gradogradnje u srednjoj Europi 1870.–1918., u: *Prostor*, 12 (2004.), 1–15.

Summary

Jurić Zlatko – Martina Strugar

Karlo Vajda and Vjekoslav Bastl – Detailed Development Plan and Architectural Plans for the Marketplace in Dolac, Zagreb, 1925–1927

The mayor and architect Vjekoslav Heinzl, in the period from 1925 to 1927, prompted the making of a detailed development plan for Dolac in June 1925, a preliminary architectural design of January 1926 and the architectural main design for the city marketplace of May–July 1927. The head of the municipal architectural office Karlo Vajda was the author of the detailed development plan, which was in line with Stuebben–Baumeister theories of building cities in historical city centres. According to Karlo Vajda, planning was an engineering discipline, where the basic objective was to settle all the transportation and utility preconditions for the normal functioning of a contemporary city marketplace. The architect Vjekoslav Bastl was the author of the preliminary and the main design for the city marketplace. The workings of a large city marketplace with a bearing reinforced concrete structure of great span and the numerous necessary installations are combined skilfully in the plan. The rational design of the southern elevation of the city marketplace derives entirely from the bearing structure employed. The basic difference between the preliminary and the main design is the change in relation to the existing church of St Mary. In the preliminary design, Bastl respected the existing church and surrounding ambience and proposed the building of a peristyle between church and external market place. In the main plan there was a turn about, because instead of a peristyle, he proposed the construction of the building of the market superintendent's office, which completely devastated St Mary's. Some early researchers ascribed the authorship of the detailed development plan of Dolac only to Vajda. Archival documents though show that Vajda and the architect

Vjekoslav Bastl worked very closely together and jointly signed the development plan and the architectural designs.

The construction of the Bartulić mixed use building (1926–1927) on the south west corner was supposed to define the architectural composition of the western and eastern side of the outside market. Bastl at the same time in the design of the Bartulić building applied traditional building technology with bearing masonry walls and wooden beams. In the composition of the elevation of the Bartulić Building, Bastl went on from the reduced figuration of revived classicism brought in by Viktor Kovačić for the DD Slavex building (1920, Svačić Square 13) and the building DD for Wood Exploitation (1922–1923, Trg hrvatskih velikana 3). The return and renovation of a certain reduced form of classicism of Vjekoslav Bastl is completely synchronous with the activity of contemporary Central European architects trained at Otto Wagner's at the Academy of Fine Arts. Between the two wars, in the city development and protection of monuments in Zagreb, through numerous unrealised proposals of development plans for the Kaptol and the development of the marketplace in the context of the incomplete development of Dolac, for a long time there were divisions into the adherents of Steubben–Baumeister and Sitte–Henrici theories, which took on the meaning of unquestioned conventions. In the meantime a new theoretical doctrine appeared, of modern architecture, with convincingly the most radical attitude to historical city centres.

Key words: town planning, city marketplace, Zagreb, Dolac, Karlo Vajda, Vjekoslav Bastl